

Словотвір. Способи словотворення

Словотвір — розділ
мовознавства, що вивчає
способи та особливості
творення похідних слів.

Словотворчі засоби — афікси
(префікси та суфікси), за
допомогою яких утворюються
нові слова: **під-сніж-н-ик** —
сніг.

Непохідні слова — не утворені від інших слів (основа складається лише з кореня):
неб[о], літ[о], тих[ий]

Похідні слова — утворені від інших слів; можна простежити їхній спосіб творення: *неб-есн-ий, літ-н-ій, тих-еньк-о.*

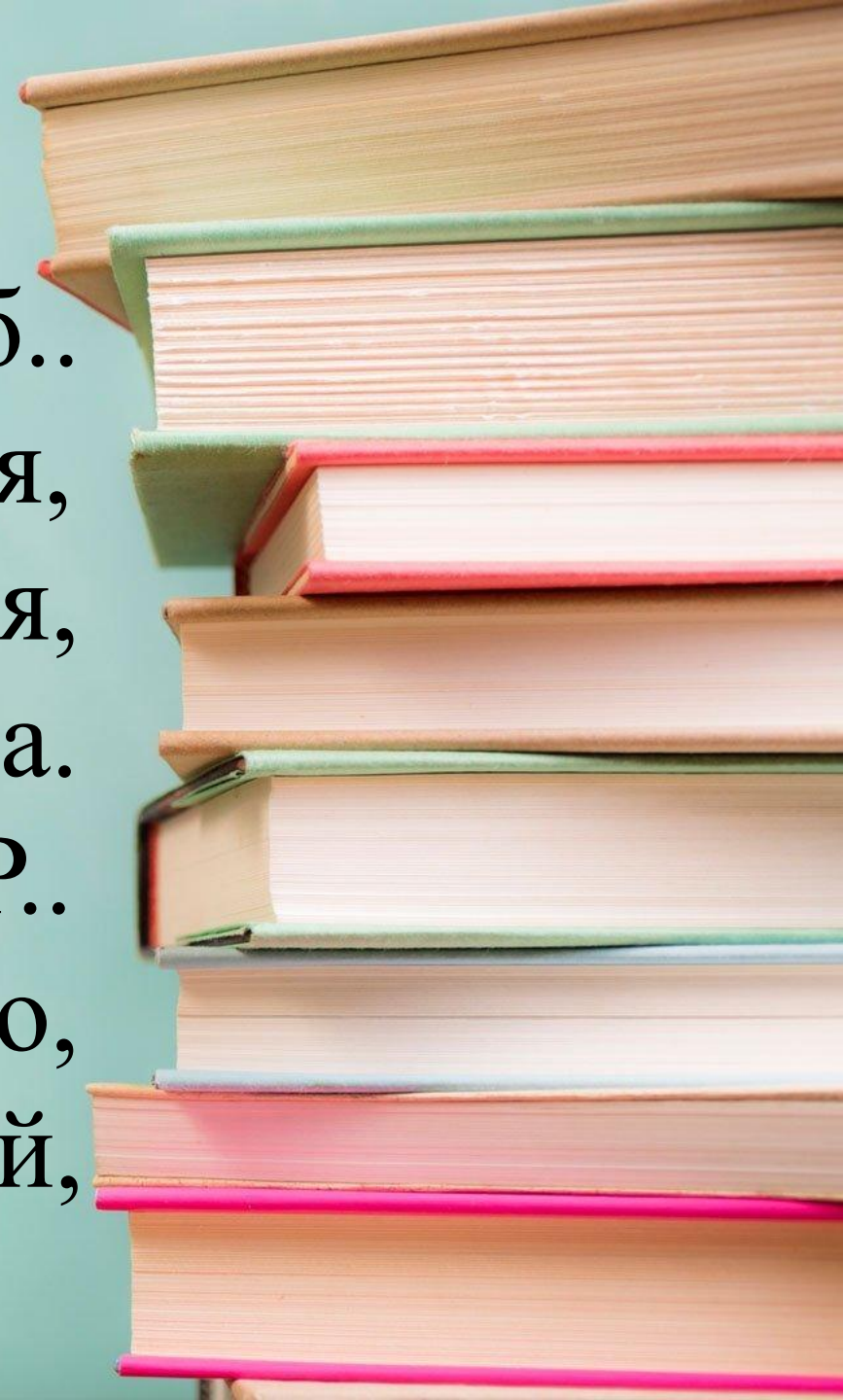
Твірне слово — слово, яке повністю «лягає» в основу похідного слова: *холод* — холодний, *ліс* — пра*ліс*.

Твірна основа — частина слова, від якої творяться нові слова: *кобза* — кобз*ар*, *читати* — чит*ання*.

Орфографічний практикум

Медв..яний, хутор..янин, об..єм, б..
юст, ад..ютант, лл..ється, Ілл..я,
об..єкт, р..ядно, об..єднання,
напам..ять, ув..язнений, дит..ясла.
духм..яні, ін..єкція, зв..яжеться, Р..
єпін, св..ятопис, п..ятсот, кров..ю,
моркв..яний, бур..як, торф..яний,
к..ювет.

“Способи словотворення”

МОРФОЛОГІЧНІ СПОСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ

Назва способу словотворення	Як утворено слова	Приклади
ПРЕФІКСАЛЬНИЙ СПОСІБ	За допомогою префіксів	При-нести - нести
СУФІКСАЛЬНИЙ СПОСІБ	За допомогою суфіксів	Зим-ов-ий - зима
ПРЕФІКСАЛЬНО- СУФІКСАЛЬНИЙ СПОСІБ	Дозволяє створювати слова одночасним додаванням до твірної основи словотворчого префікса і суфікса	При-піч-ок - піч
БЕЗАФІКСНИЙ СПОСІБ	Відкиданням префіксів, суфіксів, закінчень (тобто афіксів)	Переклад – переклад-ати
ОСНОВОСКЛАДАННЯ	При якому дві і більше основ поєднуються в одне слово	Сніг-о-пад – сніг, падає

НЕМОРФОЛОГІЧНІ СПОСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ

- При неморфологічних способах творення утворення нового слова відбувається:
- 1) через злиття цілого словосполучення; (цього дня - сьогодні, добра ніч - добраніч);
- 2) через набуття ним нового значення: корінь (у рослин) - корінь (у математиці); супутник (людина) - супутник (літальний апарат);
- 3) шляхом переходу однієї частини мови в іншу: завідуючий, операційна, кругом, відпочиваючий.

Способи словотворення

ПРЕФІКС

У-, В-, НА-, ДО-, ПІД-, ПО-, З-, С-,
ПРИ-, ПРЕ-, ПРИ-, РОЗ-, БЕЗ-,
ВІД-, ПРО-, ЗА-, УВІ-, ВИ-, ЗІ-,
ЗА-, ДО-, ВІД-, ПІД-

Префіксальний

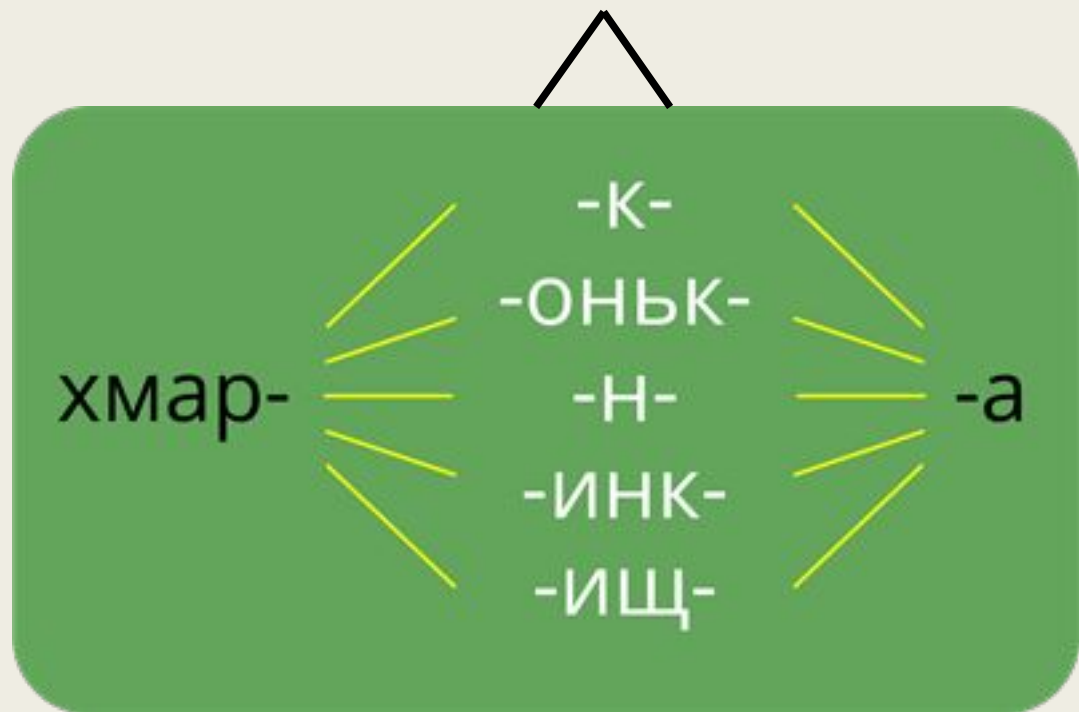
за допомогою префікса

недруг (префікс **не-** +
корінь **друг**)

прадід (префікс **пра-** +
корінь **дід**)

невисокий (префікс **не-** +
слово **високий**) !!!

Суфіксальний

за допомогою
суфікса

глибина
(корінь **глиб-** +
суфікс **-ин-**)

підписник
(слово **підпис** +
суфікс **-ник**)!!!

кобзар
(корінь **кобз-** +
суфікс **-ар**)

Префіксально-суфіксальний спосіб

Додавання
префікса та
суфікса

за + тиш + ок

від + бит + ок

за + с + пок + о + єнн(я)

префіксально-
суфіксальний

одночасно за допомогою
префікса та суфікса

навушник (префікс на- + корінь -вуш- +
суфікс -ник).

Безафіксний

відкиданням
суфіксів

Перехід
(від **переходити**; вигін
(від **виганяти**).

Спосіб четвертий

Безафіксний

спосіб творення слів
шляхом відкидання
афіксів

Наприклад:

ЮНИЙ	→	ЮНЬ
співати	→	спів
обкатати	→	обкат
молодий	→	молодь
підписати	→	підпис

Спосіб п'ятий

Постфіксальний

спосіб творення слів
шляхом приєднання
постфіксів

Наприклад:

Складання слів та основ

Основоскладання

романський і германський → романо-германський

радіо, маяк → радіомаяк

вільно думати → вільнодумствувати

хліб і сіль → хліб-сіль

воду возити → водовоз

Складання скорочених основ

Наприклад:

військовий комісаріат → військкомат

господарський розрахунок → госпрозрахунок

Організація Об'єднаних Націй → ООН

дорожньо-транспортна пригода → ДТП

засоби масової інформації → ЗМІ

Перехід однієї частини мови в іншу

Наприклад

приголосний (який?) звук	→	спрощення (чого?) приголосних
знаходитись (де?) всередині	→	в середині хати
пахне весною (імен.)	→	їздити весною (присл.)
минуле життя (прик.)	→	історичне минуле (імен.)
підійти до дому (ім. з приймен.)	→	прийти додому (присл.)

Злиття сполучень слів

Наприклад:

в один раз → воднораз

мало відомий → маловідомий

після завтра → післязавтра

пустий цвіт → пустоцвіт

Зверни увагу!

Слова творяться від твірної основи, а не безпосередньо від кореня.

Наприклад: водяний → водянистий
(а не вода → водянистий)

The diagram illustrates the morphological structure of the words. In the first line, 'вод' is underlined with a bracket, and an arrow points from it to 'вод' in 'водянистий', which is also underlined with a bracket. A second bracket is placed under 'яний' in 'водянистий', with an arrow pointing from the 'яний' part of the first word. A second arrow points from the 'вод' in 'водянистий' to the 'вод' in the second line. In the second line, 'вод' is underlined with a bracket, and an arrow points from it to 'вод' in 'водянистий', which is also underlined with a bracket. A second bracket is placed under 'яний' in 'водянистий', with an arrow pointing from the 'яний' part of the first word.

Практичний блок

Вкажіть, у котрому рядку правильно
вказано спосіб словотворення
І варіант

1.Донеччина

- А) складання
- Б) суфіксальний
- В) безафіксний

2.Жовтогарячий

- А) префіксальний
- Б) складання
- В) суфіксальний

-Вкажіть, у котрому рядку правильно
вказано спосіб словотворення

5.Безіменний

А) складання

Б) префіксальний

В) суфіксальний

6.Новобудова

А) складання

Б) преф.-суфіксальний

В) безафіксний

Правильні відповіді

- 1) Б
- 2) Б
- 3) А
- 4) В
- 5) Б
- 6) А
- 7) Б
- 8) А

Запропоновані слова розподіли за групами відповідно до способів їх творення.

Українець, хникати, вербиченька, патріотизм, жнивувати, білолиций /місяць/, танцюрист, лісостеп, чернозем, майбутнє, вічнозелений, Олександра, кума, принести, безграмотний, закладка, облом, обмін, підкуп, юнь, блакить, по-приятельськи, зарубіжний, перекотиполе, напередодні, впівголоса.

Префіксальний:

Суфіксальний:

Префіксально-суфіксальний:

Безафіксний:

Складання:

Перехід з однієї частини мови в іншу:

Моделювання 1

Знайдіть і запишіть твірну основу до поданих слів.

Людяність, подорожник, безвольний,
білесенький, стільчик, просинь,
зернистий, задуманий, вчителька,
продавець, перепросити,
співрозмовник, змалювання.

Творча робота

Замініть словосполучення одним складним словом. Визначте його будову та спосіб творення.

Той, хто приносить мир; який походить з іншої землі; вкладення капіталу; період, коли косять сіно; схожий на кулю; любить правду; час писати; віє сухий вітер; той, хто робить хліб; зелений і жовтий; загальноосвітня школа.

Тестування

1. Правильно поділено на морфеми всі слова рядка

А з/нач/н/ий, папер/ов/ий, за/писа/ти

Б приказ/ка, при/дорож/н/ій, до/від/ник

В голосно, під/співува/ти, по/дар/у/нок

Г най/вищ/ий, пере/пис, доо/прац/юва/ти

Д мит/ець, с/тривож/ен/о, о/зим/ин/а

2. Нульове закінчення мають усі слова рядка

А шимпанзе, відповідь, зараз

Б совість, ніяк, провесінь

В монітор, відгомін, фосфор

Г нині, кратер, мандрівник

Д заповідь, пальто, кремезно

3. Спільнокореневими до слова *літати* є всі наведені слова, ОКРІМ

А літній

Б перелітний

В політ

Г летіти

Д льотчик

4. Спільнокореневими до слова *воля* є всі наведені слова, ОКРІМ

А вільний

Б визволити

В воловий

Г вольовий

Д воленька

5. НЕ МАЮТЬ закінчення всі слова рядка

А мадам, метро, спересердя

Б зараз, працюючи, учень

В календар, зазвичай, івасі

Г факсиміле, пальто, швидко

Д магістраль, авеню, просто

6. Зайве за морфемною будовою слово є в рядку

А прохід, заміс, прадід, вигін

Б свіжо, весело, марно, зелено

В жалюзі, пончо, беж, рандеву

Г декому, зріжу, помию, нічия

Д портфоліо, вікно, кіно, бюро

7. Префіксальним способом утворено всі іменники рядка

А співіснування, антициклон, безсмертя

Б переоблік, узлісся, правнучка

В присмак, передчуття, підборіддя

Г реорганізація, протидія, неправда

Д самовідданість, безнадія, контрудар

8. Суфіксальним способом утворено всі іменники рядка

А єдність, шахіст, казкар

Б плаксій, веселун, міжряддя

В гордість, діяч, недогарок

Г мореплавець, хазяйка, скупій

Д хвалько, п'ятиборець, пісняр

9. Префіксально-суфіксальним способом утворено всі іменники рядка

А безлюддя, прадід, подорожник
Б узгір'я, намордник, землерийка
В міжгір'я, прибічник, підвіконня
Г безмежжя, Засяння, рівноправ'я
Д підсніжинк, безнадія, Закарпаття

10. Способом складання основ утворено всі іменники рядка

А здіймиголова, багаточлен, підрозділ
Б землероб, крутосхил, першоджерело
В м'ясорубка, активістка, пройдисвіт
Г відчайдух, протиставлення, пустоцвіт
Д дурносміх, листопад, прикордонник

11. Літеру *о* замість пропуску треба писати в обох словах усіх рядків, ОКРІМ

А груш...подібний, чорт...подох

Б жовч...кам'яний, вітр..вій

В корен..плід, рівн..правність

Г вантаж..підйомник, чорн..гуз

Д кав..молка, сив..головий

12. Літеру *о* замість пропуску треба писати в обох словах усіх рядків, ОКРІМ

А вод..свяття, чорн..бривці

Б щир..сердий, літ..писний

В брон..двері, гучн..мовець

Г бетон..змішувач, вір..вчення

Д свіж..вмитий, перш..рядний

